

ΤΑΚΗΣ ΚΟΥΦΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΝΟΜΟΣ ΤΩΝ
ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

THE LAW OF THE
DIFFERENT WORDS
(SUMMARY)

ΑΘΗΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ	11
ΟΡΙΣΜΟΙ	12
ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ	13
1. Αγγλική γλώσσα	14
2. Γαλλική γλώσσα	16
3. Ιταλική γλώσσα	18
4. Ισπανική γλώσσα	19
5. Γερμανική γλώσσα	20
6. Σουηδική γλώσσα	21
7. Λατινική γλώσσα	22
8. Ελληνική γλώσσα	
α. Αρχαία ελληνική	23
β. Κοινή και Βυζαντινή	24
γ. Νεοελληνική	26
9. Άλλες γλώσσες	29
ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ – ΣΧΟΛΙΑ	30
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	35
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	39
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
ΠΙΝΑΚΕΣ	43
(SUMMARY)	85

Αν ονομάσουμε "διαφορετικές λέξεις" εκείνες που διαφέρουν τουλάχιστον κατά ένα γράμμα (μόνος, πόνος), ή κατά τον τόνο (καλός, κάλος), τότε, όπως προκύπτει από την ανάλυση πενήντα εννέα κειμένων δώδεκα διαφορετικών γλωσσών που εξετάστηκαν σε αυτή την εργασία, τα αθροίσματα των "διαφορετικών λέξεων" που έχουν το ίδιο αρχικό γράμμα είναι σταθερά ποσοστά του αθροίσματος όλων των διαφορετικών λέξεων, για όλα τα κείμενα της ίδιας γλώσσας. Αυτά τα ποσοστά διαφέρουν από τη μια γλώσσα στην άλλη. Στην ελληνική γλώσσα παραμένουν τα ίδια από την εποχή του Ομήρου μέχρι σήμερα.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

Αν η γλώσσα δεν έχει δοθεί στον άνθρωπο ως δώρο, από τον Θεό¹, και μάλιστα σε άρτια λεξιλογική και συντακτική μορφή, αφού οι πρωτόπλαστοι –όπως θέλει η Π.Δ.– αμέσως μετά την δημιουργία τους συνομιλούν άνετα μ' εκείνον, τότε μένει να δεχτούμε ότι ο άνθρωπος, εξελισσόμενος βιολογικά², άρχισε σιγά σιγά να χρησιμοποιεί τις φωνητικές του χορδές και την στοματική του κοιλότητα για να σχηματίζει ηχητικά συμπλέγματα –όπως άλλωστε υποστηρίζει η επιστήμη. Όντας ον μιμητικό, είναι πιθανό ότι άρχισε να προσπαθεί να αναπαράγει κρότους και ήχους που άκουγε γύρω του, τις κραυγές των ζώων, τον ήχο του ρυακιού, του αέρα, της θάλασσας κ.ά. Όσο εξελισσόταν η διαμόρφωση των ηχητικών του οργάνων, αυτούς τους ήχους άρχισε να τους συνδέει σε συνθετότερους, καταλήγοντας σε συλλαβές και έπειτα σε λέξεις³.

Αν όμως έτσι έχουν τα πράγματα, ανακύπτει το ερώτημα: τι ήταν εκείνο που συνέτεινε ώστε ολόκληρο το φωνητικό σύστημα⁴ παραγωγής ήχων, (επιγλωττίδα, σταφυλή, υπερώα, γλώσσα, χείλη, ακόμη και τα παθητικά, τα δόντια και η ρινική κοιλότητα) να λειτουργεί διαφορετικά, σε ορισμένες ομάδες ανθρώπων, με αποτέλεσμα να σχηματίζονται σ' αυτές διαφορετικοί φθόγγοι και λέξεις –που τελικά εξελίχτηκαν σε γλώσσες– μέχρι του σημείου ώστε κάποιες ομάδες να μην μπορούν ούτε να αρθρώσουν λέξεις άλλων ομάδων; Και όλα αυτά τη στιγμή που όλοι οι άνθρωποι τροφοδοτήθηκαν με τα ίδια ακούσματα; Μπορεί, βέβαια, κάποιες ομάδες να μετανάστευσαν και να ενηλικιώθηκαν φωνητικά σε διαφορετικές περιοχές, όμως όσο και αν στις νέες τους πατρίδες συνάντησαν διαφορετικές εξωτερικές συνθήκες με διαφορετικούς ήχους (αντί αφρικανικά λιοντάρια, ας πούμε, αρκτικές αρκούδες) τα πρώτα ακούσματα στη γενέτειρά τους γη δεν θα ήταν δυνατόν να λησμονηθούν. Αλλά, ακόμη περισσότερο, πώς απόκτησαν διαφορετική άρθρωση⁵ γειτονικοί λαοί, όπως οι αρχαίοι Έλληνες και οι Λατίνοι; Γιατί ο Έλληνας της κλασικής εποχής δεν θα μπορούσε ποτέ να προφέρει την λέξη *quacunque*⁶; Γιατί οι Γερμανοί, γείτονες των Γάλλων, έχουν ελάχιστες λέξεις με αρχικό γράμμα *c* (0,4%) ενώ από αυτό το γράμμα αρχίζουν οι περισσότερες, σε ποσοστό, γαλλικές λέξεις (12%); Με άλλα λόγια, τι είναι εκείνο που δημιουργεί και συντηρεί τα φθογγικά χαρακτηριστικά μιας γλώσσας.

Κατά την σύνταξη, από τον γράφοντα, των Λεξιλογίων των αρχαίων συγγραφέων, διαπιστώθηκε ότι, ενώ η γλώσσα του Θουκυδίδη διαφέρει από την γλώσσα του Πλού-

ταρχου και στο λεξιλόγιο και στην σύνταξη, και οι κοινοί γραμματικοί τύποι μεταξύ τους είναι μόλις 18%, το ποσοστό των διαφορετικών λέξεων με αρχικό γράμμα *α* είναι, στον Θουκυδίδη 16,1% του συνόλου των διαφορετικών λέξεων και στον Ηρόδοτο 15,9%, δηλαδή πρακτικά τα δύο ποσοστά είναι ίσα. Προχωρώντας στο επόμενο αρχικό γράμμα *β* προέκυψε ανάλογη ισότητα. Το ίδιο και σε όλα τα επόμενα γράμματα. Όπως ήταν φυσικό, αμέσως τέθηκε το ερώτημα: ήταν αυτό μια ιδιομορφία των δύο ιστορικών; Και όταν, με την εξέταση και άλλων αρχαίων κειμένων η απάντηση που δόθηκε ήταν αρνητική, τότε, όπως ήταν επίσης φυσικό, το ερώτημα τέθηκε ευρύτερα, αν το ίδιο ίσχυε και για άλλες γλώσσες και ποιες. Έτσι, σε αυτήν εργασία αναλύονται κείμενα διαφορετικών γλωσσών και αναζητείται η σχετική αναλογία των διαφορετικών λέξεων μέσα σε αυτά. Η ανάλυση περιορίζεται κυρίως στις ινδοευρωπαϊκές γλώσσες, παρεμπιπτόντως δε αναλύονται και κείμενα τριών γλωσσών της Ουραλοαλταϊκής οικογένειας.

ΟΡΙΣΜΟΙ

Για τις ανάγκες της ανάπτυξης που ακολουθεί δίνονται οι ακόλουθοι ορισμοί

1. Ονομάζονται "διαφορετικές λέξεις" (ΔΛ) εκείνες που διαφέρουν τουλάχιστον κατά ένα γράμμα (*πόνος, πόρος*), ή κατά τον τόνο (*μόνος, μονός*). Διαφορετικοί τύποι της ίδιας κλιτής λέξης θεωρούνται ΔΛ (*λέγω, είπα, είπε*). Συνεπώς, ένα οποιοδήποτε κείμενο συνίσταται από ΔΛ και τις επαναλήψεις τους.
2. Σε ένα Διάγραμμα με οριζόντιο άξονα τα αρχικά γράμματα λέξεων και κατακόρυφο άξονα τα ποσοστά των ΔΛ (επί του συνόλου των ΔΛ) που έχουν το ίδιο αρχικό γράμμα, οι ΔΛ ενός κειμένου σχηματίζουν μια τεθλασμένη γραμμή, που ονομάζεται "Γραμμή Κειμένου" (ΓΚ).
3. Αν σε ένα Διάγραμμα, όπως περιγράφηκε προηγουμένως, χαράξουμε για πολλά κείμενα της ίδιας γλώσσας τις "Γραμμές Κειμένων" τους, ονομάζουμε "Γραμμή Γλώσσας" (ΓΓ) την γραμμή που προκύπτει από τους μέσους όρους των ποσοστών των ΓΚ.
4. Δύο ΓΚ ονομάζονται "παρόμοιες" (ή δύο τμήματά τους "παρόμοια") αν, σε όλο τους το μήκος, τα ευθύγραμμα τμήματα που συνδέουν ποσοστά διαδοχικών γραμμμάτων έχουν ομόσημη κλίση (θετική όταν οδηγούν από μικρότερο ποσοστό σε μεγαλύτερο και αρνητική όταν οδηγούν από μεγαλύτερο σε μικρότερο). Αν, συγχρόνως, έχουν "περίπου" ίσα ποσοστά λέξεων σε κάθε αρχικό γράμμα, ονομάζονται "όμοιες". Είναι προφανές ότι αν δύο γραμμές είναι "όμοιες", με ακριβώς τα ίδια ποσοστά λέξεων σε κάθε αρχικό γράμμα και τα ευθύγραμμα τμήματα που συνδέουν διαδοχικά ποσοστά γραμμμάτων έχουν ακριβώς ίσες κλίσεις, τότε ταυτίζονται.

Πρέπει να σημειωθεί ότι το ποσοστό ΔΛ (επί του συνόλου των λέξεων) δεν αποτελεί αξιολογικό κριτήριο, ούτε ενδογλωσσικά ούτε διαγλωσσικά. Ενδογλωσσικά γιατί σε πολλά θαυμάσια λογοτεχνικά κείμενα (κυρίως ποιήματα) ορισμένες λέξεις επαναλαμβάνονται σκόπιμα, μειώνοντας έτσι το ποσοστό ΔΛ. Διαγλωσσικά γιατί ορισμένες γλώσσες σχηματίζουν σύνθετες λέξεις, με αποτέλεσμα την αύξηση των ΔΛ. Έτσι, στην γερμανική γλώσσα τα ποσοστά ΔΛ είναι πολύ μεγαλύτερα από ότι στην γαλλική γλώσσα ή την

ελληνική. Το φαινόμενο είναι εντονότερο⁷ σε "συγκολλητικές" γλώσσες, όπως την ουγγρική όπου φαίνεται ότι οι ΔΛ είναι της τάξεως του 40%, την τουρκική όπου οι ΔΛ υπερβαίνουν το 44% και την φινλανδική όπου υπερβαίνουν το 50%. Γι' αυτό και η μετάφραση ενός έργου (από μια γλώσσα σε άλλη, ή, έστω, από την αρχαία ελληνική στην νέα), δεν είναι δυνατόν να συγκριθεί ποιοτικά με το πρωτότυπο μόνο από το ποσοστά των ΔΛ. Βέβαια, μεταξύ σύγχρονων ομόγλωσσων κειμένων που αναφέρονται στο ίδιο αντικείμενο, το κείμενο με το μεγαλύτερο ποσοστό ΔΛ είναι γλωσσικά πλουσιότερο. Όμως, όχι, αναγκαίως, και περισσότερο εύστοχο ή πρωτότυπο. Μεγάλο μέρος της σύγχρονης επιφυλλιδιογραφίας (αλλά και βιβλιογραφίας γενικότερα), κατακλύζεται από κείμενα φίλαυτης επιδειξιμανούς φλυαρίας, ασαφούς και κοινότοπης.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Αναζητήθηκαν και αναλύθηκαν ελληνικά και ξενόγλωσσα κείμενα, γραμμένα σε τρέχουσα γλώσσα, χωρίς ακρότητες, ιδιωματισμούς, ή ειδική επιστημονική, ή τεχνική ορολογία. Γι' αυτό το λόγο αποκλείστηκαν επιστημονικά βιβλία, ή άρθρα πάνω σε ειδικά θέματα, καθώς και κάθε μορφής λογοτεχνικά έργα. Η έρευνα άρχισε από την αγγλική, την γαλλική και, βέβαια, την ελληνική γλώσσα, εξετάζοντας βιβλία και σοβαρές εφημερίδες μεγάλης κυκλοφορίας. Φάνηκε τότε (και φαίνεται στα επόμενα) ότι τα αποτελέσματα από τα βιβλία ήταν σχεδόν όμοια με τα αποτελέσματα από τις εφημερίδες. Έτσι, στις υπόλοιπες γλώσσες η έρευνα περιορίστηκε μόνο σε εφημερίδες.

Σε κάθε εφημερίδα έγινε συλλογή κειμένων διαφορετικού αντικειμένου, από επιφυλλίδες, σχολιασμούς, κριτικές, ανταποκρίσεις, ειδήσεις (ακόμη και αθλητικές). Η συλλογή αυτή αποτέλεσε το κείμενο που αναλύθηκε. Προκαταρκτικές μετρήσεις είχαν δείξει ότι 13000-15000 λέξεις δίνουν αξιόπιστο στατιστικό δείγμα, και ότι περισσότερες λέξεις, ενώ αυξάνουν σημαντικά την εργασία δεν βελτιώνουν ουσιαστικά την γλωσσική εικόνα.

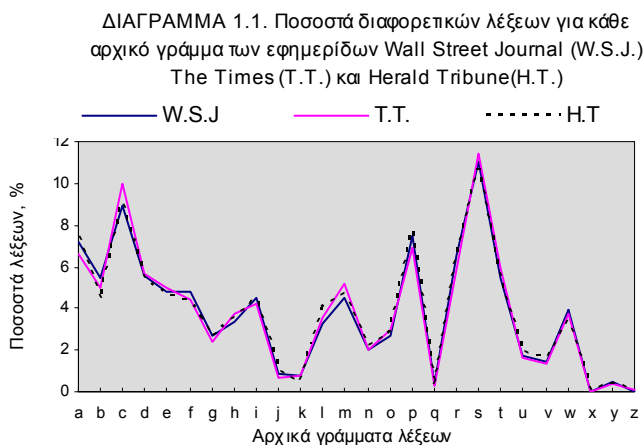
Από κάθε συλλογικό κείμενο αφαιρέθηκαν τα ονόματα προσώπων, πόλεων, τοποθεσιών, τα αρκτικόλεξα και οι ξενισμοί, -κυρίως αγγλισμοί που ενδημούν σε κάθε γλώσσα. Έπειτα, οι λέξεις κατατάχθηκαν αλφαβητικά⁸, διαχωρίστηκαν σε ομάδες με το ίδιο αρχικό γράμμα, και σε κάθε ομάδα καταμετρήθηκαν οι ΔΛ και το σύνολο των λέξεων. Τα αποτελέσματα των μετρήσεων δίνονται σε Πίνακες στο Παράρτημα. Ειδικότερα, στην πρώτη στήλη κάθε Πίνακα αναφέρονται τα αρχικά γράμματα των λέξεων, στη δεύτερη στήλη το πλήθος των ΔΛ με το ίδιο αρχικό, στην τρίτη στήλη το πλήθος όλων των λέξεων με το ίδιο αρχικό (δηλαδή των ΔΛ και των επαναλήψεών τους) και στην τέταρτη στήλη οι ΔΛ λέξεις με το ίδιο αρχικό ως ποσοστά του συνόλου των ΔΛ. Στη βάση των Πινάκων υπολογίζεται το άθροισμα όλων των ΔΛ, το άθροισμα όλων των λέξεων και το ποσοστό των ΔΛ επί του συνόλου όλων των λέξεων.

Σημειώνεται ότι στην ανάλυση των ξενόγλωσσων κειμένων, όταν δύο λέξεις ενώνονται με απόστροφο μετά από έκθλιψη ή αφαίρεση (π.χ. *l'homme, we're*), οι λέξεις χωρίζονται και η απόστροφος συνοδεύει την πρώτη λέξη αν πρόκειται για έκθλιψη, ή προηγείται της

δεύτερης αν πρόκειται για αφαίρεση. Η απόστροφος της γενικής κτητικής (boy's) δεν εθίγη. Πάντως, οι λέξεις με απόστροφο ήταν λίγες και δεν επηρέαζαν το αποτέλεσμα. Παραδείγματος χάριν, στο κείμενο της εφημερίδας The Times, στις 3723 ΔΛ (Πίνακας 1β) υπήρχαν 63 λέξεις με απόστροφο και στο κείμενο της Le Monde, στις 4103 ΔΛ (Πίνακας 2γ), μόνο 12 λέξεις.

1. Αγγλική γλώσσα

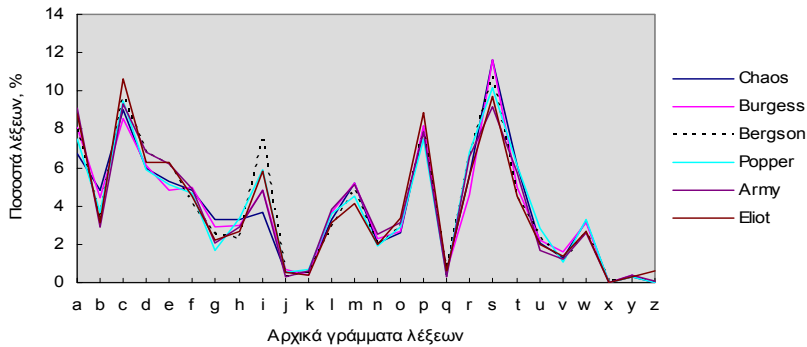
Τα κείμενα που αναλύθηκαν προέρχονται από τις τρεις εφημερίδες Wall Street Journal (3/1/05), The Times (3/1/05) και Herald Tribune (4/1/05). Στον Πίνακα 1α του Παραρτήματος δίνονται τα αναλυτικά στοιχεία που προέκυψαν από την ανάλυση του κειμένου της πρώτης εφημερίδας. Όπως φαίνεται στον Πίνακα, οι ΔΛ είναι 3661, ενώ οι λέξεις του κειμένου είναι 13996. Συνεπώς, οι ΔΛ αποτελούν το 26,2% του συνολικού αριθμού των λέξεων. Στην τρίτη στήλη του Πίνακα, φαίνεται ότι οι ΔΛ με αρχικό, ας πούμε, c είναι το 8,9% του συνολικού αριθμού των ΔΛ. Οι Πίνακες 1β και 1γ δίνουν τα αντίστοιχα στοιχεία των δύο άλλων εφημερίδων.

Στο Διάγραμμα 1.1 έχουν χαραχθεί οι ΓΚ των τριών εφημερίδων. Η σχετική ταύτιση τους είναι εμφανής. Ακολούθησε η εξέταση κειμένων από βιβλία, νεότερα και παλαιότερα, με τους περιορισμούς που αναφέρθηκαν προηγουμένως, δηλαδή χωρίς ειδική ορολογία και ιδιοματισμούς. Αναλύθηκαν, λοιπόν, τμήματα των πολύ γνωστών συγγραμμάτων Gleike⁹ (1988: 1-53), Burges¹⁰ (1993: 5-59, Bergson¹¹ (1946: 11-61), Pooper¹² (2003: 182-214), Bartusis¹³ (1997: 139-207), Eliot¹⁴ (1975: 68-78, 97-106, 115-131). Η επιλογή των βιβλίων ήταν τυχαία, με μοναδικό κριτήριο την ποικιλία θεμάτων και είδους γραφής.

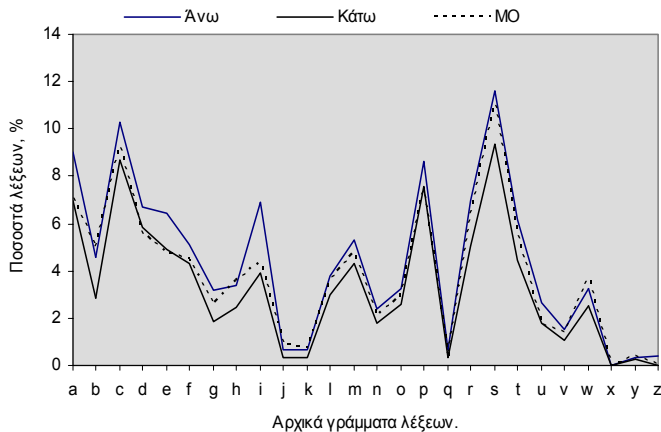
Στους Πίνακες 1δ-1ι του Παραρτήματος δίνονται λεπτομερή στοιχεία της ανάλυσης των κειμένων, ενώ στον Πίνακα 1κ έχουν συγκεντρωθεί μόνο τα ποσοστά ΔΛ. Στον ίδιο Πίνακα υπολογίστηκαν, ο μέσος όρος, η τυπική απόκλιση, και τα "όρια εμπιστοσύνης"¹⁵ 95%, άρα και το "διάστημα εμπιστοσύνης 95%", όπως ορίζονται στη Στατιστική από την εξέταση μέρους του πληθυσμού. Η έννοια του διαστήματος εμπιστοσύνης είναι ότι η ΓΚ ενός τυχαίου άλλου βιβλίου θα βρίσκεται μέσα στο διάστημα αυτό, με πιθανότητα 95%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2 Ποσοστά διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα των αγγλικών βιβλίων.

Στο Διάγραμμα 1.2 έχουν σχεδιαστεί οι ΓΚ των βιβλίων και στο Διάγραμμα 1.3, τα όρια του διαστήματος εμπιστοσύνης των προηγούμενων βιβλίων και ο μέσος όρος των ΓΚ των εφημερίδων του Διαγράμματος 1.1.

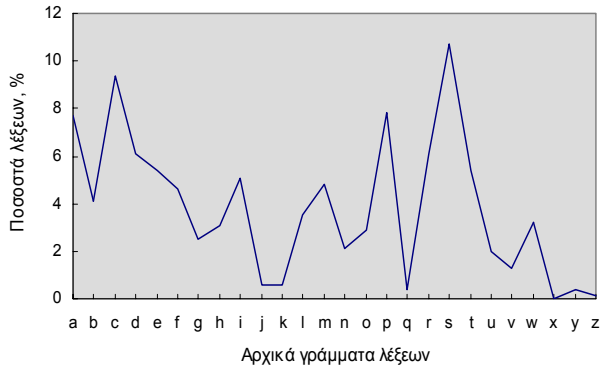
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.3 Άνω και κάτω όριο εμπιστοσύνης 95% του μέσου όρου διαφορετικών λέξεων αγγλικών βιβλίων και μέσου όρου ΜΟ αγγλικών εφημερίδων.

Όπως φαίνεται σε αυτό το Διάγραμμα, ο μέσος όρος των εφημερίδων βρίσκεται μέσα και στα όρια του διαστήματος εμπιστοσύνης των βιβλίων, παρότι το παλαιότερο βιβλίο απέχει από τα κείμενα των εφημερίδων κατά εβδομήντα πέντε περίπου χρόνια μέσα στα οποία πολλές νέες λέξεις έχουν σχηματιστεί.

Στο Διάγραμμα 1.4 έχει σχεδιαστεί ο μέσος όρος των ΓΚ όλων των αγγλικών κειμένων, εφημερίδων και βιβλίων που αποτελεί την αγγλική Γραμμή Γλώσσας (ΓΓ).

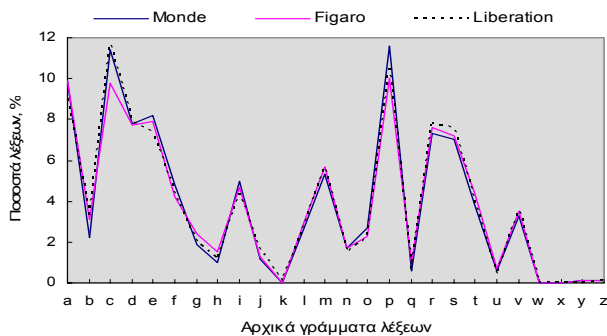
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.4. Μέσοι όροι ποσοστών διαφορετικών λέξεων για κάθε γράμμα, των αγγλικών κειμένων, βιβλίων και εφημερίδων (ΓΓ).

2. Γαλλική γλώσσα.

Όπως και προηγουμένως αναλύθηκαν κείμενα τριών εφημερίδων, των *Le Monde* (13/12/04), *Le Figaro* (30/12/04) και *Liberation* (10/1/05). Στους Πίνακες 2α, 2β και 2γ του Παραρτήματος δίνονται, όπως και προηγουμένως για κάθε αρχικό γράμμα, το πλήθος των ΔΛ, το πλήθος του συνόλου των λέξεων, καθώς και οι ΔΛ ως ποσοστά του συνόλου των ΔΛ. Στο Διάγραμμα 2.1 έχουν σχεδιαστεί οι ΓΚ των εφημερίδων. Η ομοιότητα τους οδήγησε και εδώ στην ανάλυση κειμένων συγχρόνων και παλαιότερων βιβλίων. Συγκεκριμένα εξετάστηκαν αποσπάσματα των ακόλουθων συγγραμμάτων : Clément¹⁶ (1981: 25-171), Diderot¹⁷ (1951: 13-81), Sartre¹⁸ (1948: 13-40, 45-72), Lyotard¹⁹ (1979: 11-65), Foucault²⁰ (1984: 55-116), Castoriadis²¹ (1990: 11-65).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.1. Ποσοστά διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα των εφημερίδων *Monde*, *Figaro*, *Liberation*.

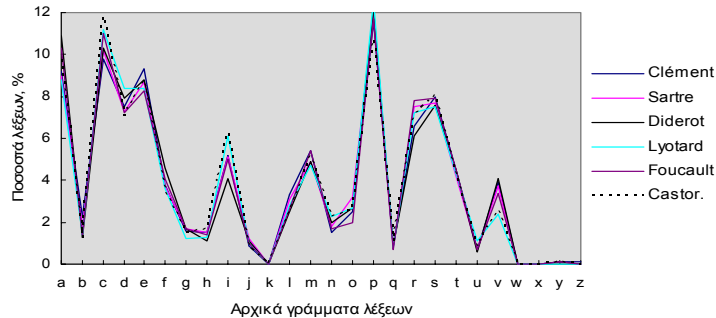
Και εδώ η επιλογή των βιβλίων ήταν τυχαία, με τα κριτήρια που αναφέρθηκαν στην αγγλική γλώσσα. Όπως και εκεί, έτσι και εδώ, συμπεριελήφθη ένα βιβλίο μετάφρασης.

Ένα μεταφραστικό κείμενο δεν είναι ελεύθερο να επιλέξει το λεξιλόγιό του αλλά δεσμεύεται από τις λέξεις του πρωτοτύπου. Παρά ταύτα, όπως στα αγγλικά κείμενα έτσι και εδώ, η ομοιομορφία των ΓΚ, δεν φαίνεται να διαταράσσεται.

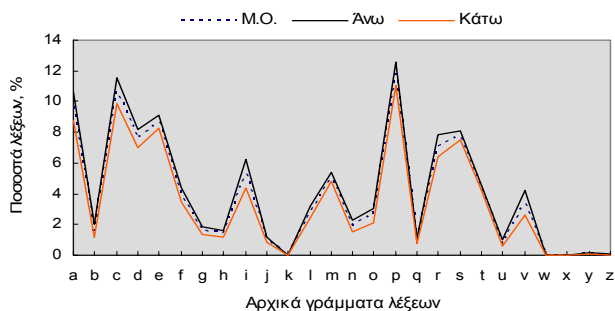
Λεπτομερή στοιχεία της ανάλυσης καθενός από τα προηγούμενα βιβλία δίνεται στους Πίνακες 2δ-2ι του Παραρτήματος. Στον Πίνακα 2κ δίνονται μόνο τα ποσοστά ΔΛ των βιβλίων, οι μέσοι όροι τους, οι τυπικές αποκλίσεις τους, και τα άνω και κάτω όρια εμπιστοσύνης 95%. Στο Διάγραμμα 2.2 δίνονται οι ΓΚ των βιβλίων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2. Ποσοστά διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα των γαλλικών βιβλίων

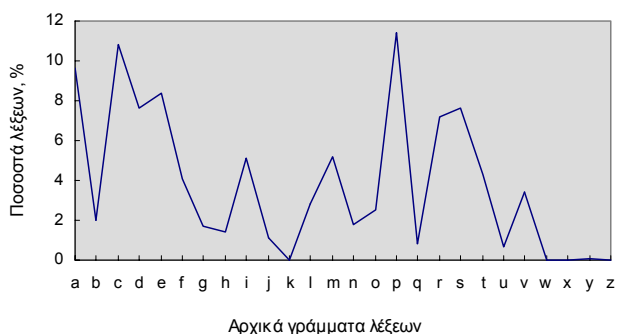
Στο Διάγραμμα 2.3 έχουν χαραχθεί τα όρια εμπιστοσύνης των βιβλίων, μαζί με την γραμμή του μέσου όρου των αντίστοιχων ποσοστών ΔΛ των τριών εφημερίδων. Είναι εμ-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.3 Άνω και κάτω όρια εμπιστοσύνης 95% του μέσου όρου διαφορετικών λέξεων γαλλικών βιβλίων και μέσου όρου (Μ.Ο.) γαλλικών εφημερίδων.

φανές ότι η γραμμή αυτή βρίσκεται (όπως και στην περίπτωση της αγγλικής γλώσσας) μέσα στο διάστημα εμπιστοσύνης των βιβλίων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.4. Μέσοι όροι ποσοστών διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα, των γαλλικών βιβλίων και εφημερίδων (ΓΓ)

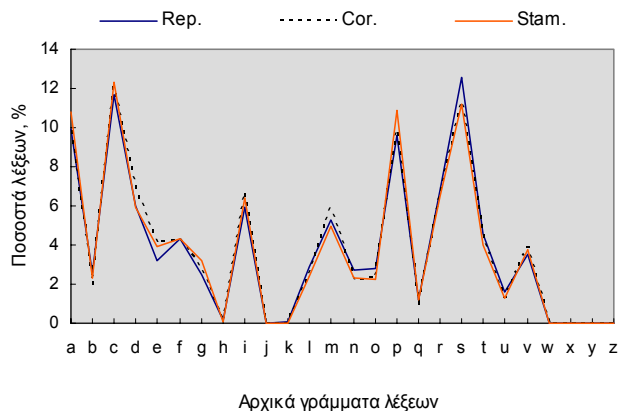
Τέλος στο Διάγραμμα 2.4 δίνεται η ΓΚ βιβλίων και εφημερίδων, που μπορεί, όπως και στην περίπτωση της αγγλικής γλώσσας, μπορεί να ονομαστεί γαλλική Γραμμή Γλώσσας (ΓΓ).

Από τα προηγούμενα προκύπτει το συμπέρασμα (που επιβεβαιώνεται και από την εξέταση της ελληνικής γλώσσας, που ακολουθεί) ότι η εικόνα της μεταβολής των ΔΛ, που δίνεται από τις εφημερίδες είναι παρόμοια με εκείνη των βιβλίων, παρότι ο λόγος των εφημερίδων είναι νοηματικά –αλλά και γραμματικοσυντακτικά- απλούστερος. Έτσι, στις επόμενες γλώσσες (εκτός της Λατινικής) εξετάστηκαν μόνο κείμενα εφημερίδων.

3. Ιταλική γλώσσα.

Εξετάστηκαν αποσπάσματα από τις εφημερίδες La Repubblica (8/9/04), Corriere della Sera (13/9/04) και La Stampa (12/12/04). Στους Πίνακες 3α, 3β και 3γ του Παραρτήματος, έχουν καταγραφεί, για κάθε εφημερίδα, οι διαφορετικές λέξεις (ΔΛ), το σύνολο των λέξεων

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1. Ποσοστά διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα των εφημερίδων La Repubblica, Corriere della Sera, La Stampa.

για κάθε αρχικό γράμμα, καθώς και τα σχετικά ποσοστά διαφορετικών λέξεων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2. Μέσοι όροι ποσοστών διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα, των ιταλικών εφημερίδων (ΓΓ)

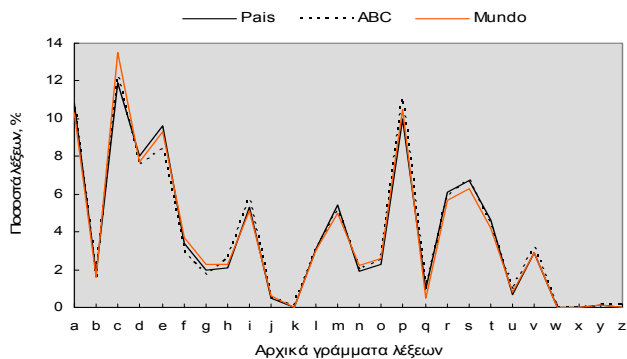

Στο Διάγραμμα 3.1 έχουν σχεδιαστεί οι τρεις ΓΚ, όπου και φαίνεται η ομοιότητά τους. Ο μέσος όρος τους, δηλαδή η ιταλική ΓΓ είναι σχεδιασμένη στο Διάγραμμα 3.2.

4. Ισπανική γλώσσα

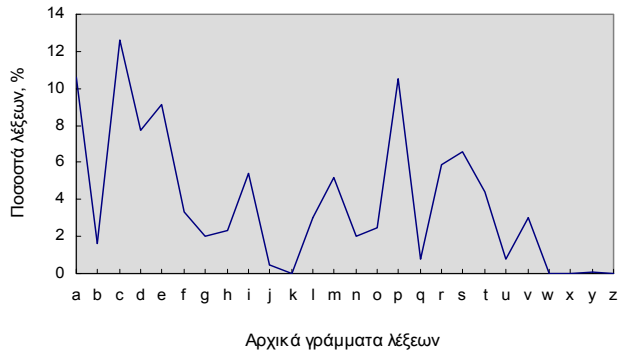
Οι τρεις εφημερίδες που εξετάστηκαν είναι οι El Pais (25/9/04), ABC (4/10/04) και Diario El Mundo (1/10/04). Τα αντίστοιχα με τις προηγούμενες εφημερίδες στοιχεία δίνονται στους Πίνακες 4α, 4β, 4γ του Παραρτήματος, ενώ στο Διάγραμμα 4.1 εικονί-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1. Ποσοστά διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα των εφημερίδων El Pais, ABC, Diario El Mundo.

ζονται οι ΓΚ και στο Διάγραμμα 4.2 η ισπανική ΓΓ, που προκύπτει ως μέσος όρος τους

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.2. Μέσοι όροι ποσοστών διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα των ισπανικών εφημερίδων (ΓΓ).

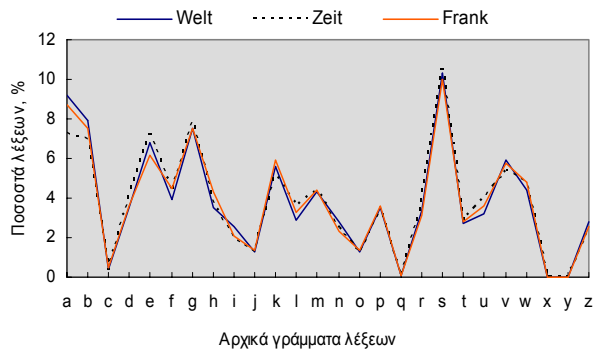

5. Γερμανική γλώσσα

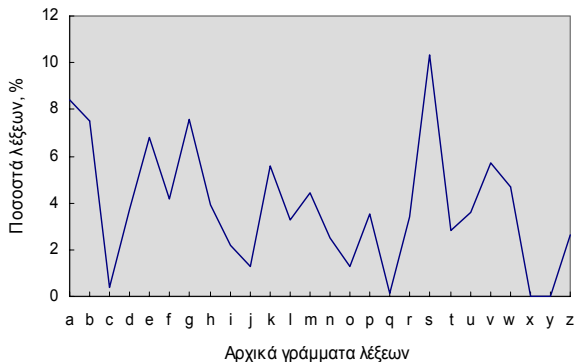
Εξετάστηκαν οι γερμανικές εφημερίδες Die Welt (23/9/04), Die Zeit (9/12/04) και Frankfurter Allgemeine (29/1/05) που έδωσαν τα στοιχεία των Πινάκων 5α, 5β, 5γ του Παραρτήματος.

Στο Διάγραμμα 5.1 έχουν σχεδιαστεί οι ΓΚ των τριών εφημερίδων και στο Διάγραμμα 5.2 ο μέσος όρος τους, δηλαδή η γερμανική ΓΓ.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.1. Ποσοστά διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα των εφημερίδων Die Welt (Welt), Die Zeit (Zeit), Frankfurter Allgemeine (Frank)

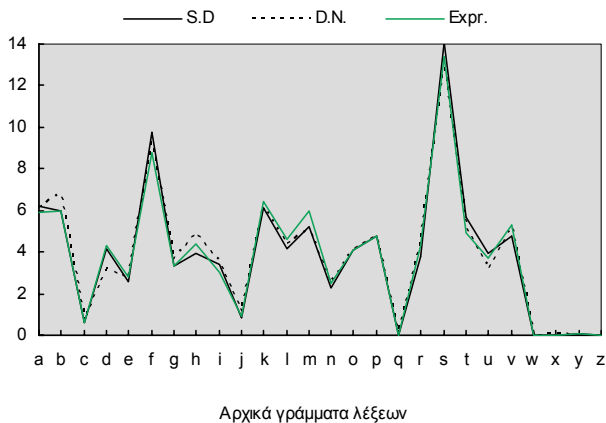
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.2. Μέσοι όροι ποσοστων διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα, των γερμανικών εφημερίδων (ΓΓ).

6. Σουηδική γλώσσα

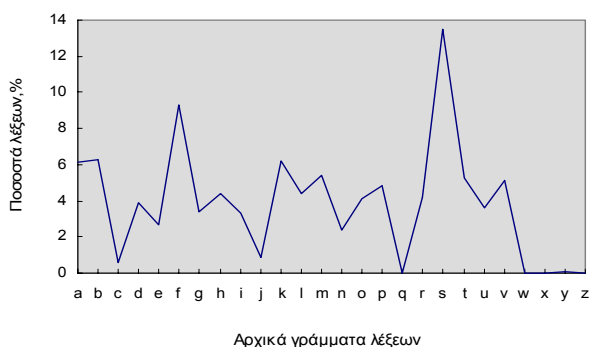
Με την σουηδική γλώσσα καλύπτονται, στο μεγαλύτερο μέρος τους, οι γλώσσες της δυτικής Ευρώπης που ανήκουν στην ινδοευρωπαϊκή οικογένεια.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6.1. Ποσοστά διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα των εφημερίδων Sudsvenska Dagbladet, Dagens Nyheter, Expressen.

Αναλύθηκαν αποσπάσματα από τις εφημερίδες Sudsvenska Dagbladet (18/9/04), Dagens Nyheter (26/9/04) και Expressen (2-3/2/05). Στους Πίνακες 6α, 6β, και 6γ του Παρατήματος αναγράφονται τα σχετικά στοιχεία. Στο Διάγραμμα 6.1 έχουν χαραχτεί οι ΓΚ των τριών εφημερίδων, με εμφανή την ομοιότητά τους, και στο Διάγραμμα 6.2 οι μέσοι όροι των ΓΚ, δηλαδή σουηδική ΓΓ.

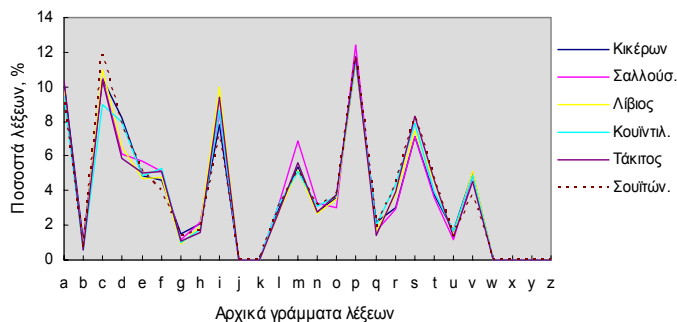
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6.2. Μέσοι όροι ποσοστών διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα των σουηδικών εφημερίδων (ΓΓ).

7. Λατινική γλώσσα

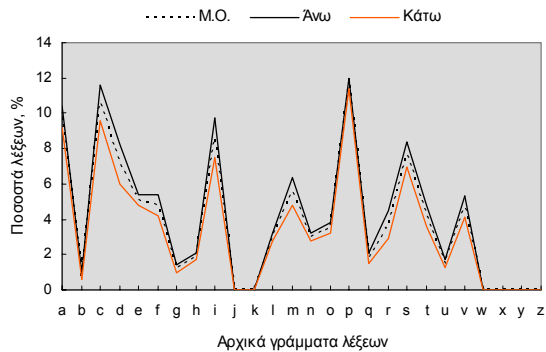
Το γεγονός ότι περισσότερες γλώσσες που εξετάστηκαν είναι λατινογενείς οδήγησε στο ερώτημα πόσο αυτά τα χαρακτηριστικά απέχουν από τα αντίστοιχα της μητέρα τους γλώσσας. Βέβαια εδώ περιοριζόμαστε, εκ των πραγμάτων, σε εξέταση βιβλίων μόνο, αλλά αυτό δεν μειώνει την αξία των συμπερασμάτων μας, όπως σημειώνει ο Martinet²². Άλλωστε, όπως προέκυψε από τα προηγούμενα, ο λόγος των βιβλίων δεν διαφέρει σημαντικά –από την άποψη ποσοστών ΔΛ– από τον τρέχοντα καθημερινό λόγο. Εξετάστηκαν λοιπόν τα ακόλουθα βιβλία, που γράφτηκαν περί το τέλος της κλασικής περιόδου της λατινικής γλώσσας τα δύο πρώτα και στην μετακλασική περίοδο τα υπόλοιπα : Κικέρων²³ (2001: 2-164), Σαλλούστιος²⁴ (1975: 2-126, 132-180), Λίβιος²⁵ (1996: 194-350, 356-384), Κουντιλιανός²⁶ (2001: 8-140, 150-228), Τάκιτος²⁷ (1998: 2-170, 174-218), Σουητώνιος²⁸ (1998: 36-148, 150-216).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.1. Ποσοστά διαφορετικών λέξεων των λατινικών κειμένων.

Στους Πίνακες 7α-7ζ του Παραρτήματος δίνονται, όπως και στις προηγούμενες γλώσσες, ο αριθμός και τα ποσοστά των διαφορετικών λέξεων, καθώς και το σύνολο των

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.2. Άνω και κάτω όρια εμπιστοσύνης 95%, και μέσος όρος (Μ.Ο.) π[οσοστών διαφορετικών λέξεων των Λατινικών κειμένων

λέξεων για καθένα από τα βιβλία, και στο Διάγραμμα 7.1, οι γραμμές των ποσοστών ΔΛ. Στον Πίνακα 7η, υπολογίστηκαν οι μέσοι όροι, οι τυπικές αποκλίσεις και τα άνω και κάτω όρια εμπιστοσύνης 95% των ποσοστών ΔΛ και σχεδιάστηκαν στο Διάγραμμα 7.2, μαζί με τον μέσον όρο τους, δηλαδή τη λατινική ΓΤ.

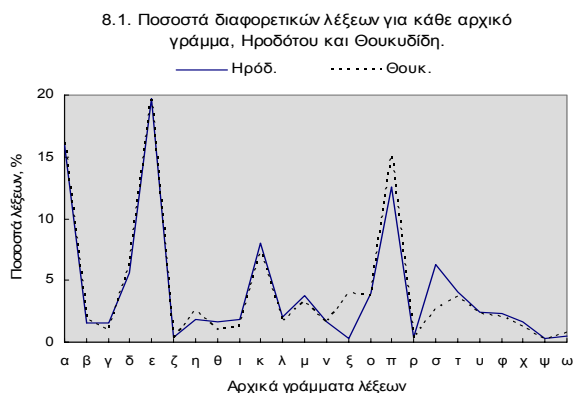
8. Ελληνική γλώσσα.

α. Αρχαία ελληνική

Όπως αναφέρθηκε στα προηγούμενα, τα πρώτα δείγματα ομοιομορφίας των ποσοστών ΔΛ σε διαφορετικά κείμενα της ίδιας γλώσσας προέκυψαν κατά την σύνταξη των *Λεξιλογίων* των αρχαίων συγγραφέων, που, άλλωστε, συντάχτηκαν ακριβώς για την αναζήτηση τυχόν γλωσσικών σχέσεων -αναζήτηση που δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί.

Το πρώτο κείμενο που εξετάστηκε ήταν η Ιστορία του Ηροδότου, το παλαιότερο εκτενές πεζογραφικό ελληνικό κείμενο που διασώθηκε. Από το βιβλίο *Λεξιλόγιο Ηροδότου*²⁹, μεταφέρθηκαν στον Πίνακα 8α του Παραρτήματος, για κάθε αρχικό γράμμα το σύνολο των λέξεων και οι ΔΛ, και υπολογίστηκαν τα ποσοστά των ΔΛ.

Το δεύτερο κείμενο ήταν η Ιστορία του Θουκυδίδη, του οποίου, λόγω της ιδιόμορφης³⁰ γλώσσας του, είχε ήδη συνταχθεί πλήρες *Λεξιλόγιο*³¹. Από αυτό μεταφέρθηκαν, στον Πίνακα 8β, το σύνολο λέξεων και οι ΔΛ για κάθε αρχικό γράμμα. Τα ποσοστά ΔΛ των Πινάκων 8α και 8β σχεδιάστηκαν στο Διάγραμμα 8.1, όπου και διαπιστώθηκε η ομοιότητα των δύο γραμμών. Διαφορά υπάρχει μόνο στα γράμματα ζ και σ, επειδή ο Θουκυδίδης, στις λέξεις που αρχίζουν από *συν-* αλλάζει το αρχικό σ σε ζ (*ζυγνώμη*, *ζυμμαχία* κ.ά). Αν στις λέξεις αυτές το αρχικό γράμμα ζ γίνει σ, οι δύο ΓΚ ταυτίζονται σε αυτά τα γράμματα.

Το τρίτο έργο –ακολουθώντας την χρονολογική σειρά γέννησης των συγγραφέων τους– ήταν ο λόγος *Περί Στεφάνου* του Δημοσθένη³². Από την ανάλυση ολόκληρου του έργου προέκυψαν τα σχετικά στοιχεία που αναγράφονται στον Πίνακα 8γ του Παραρτήματος.

Ακολούθησε η εξέταση του Πλουταρχικού Αλκιβιάδη. Στον Πίνακα 8δ του Παραρτήματος έχουν μεταφερθεί τα σχετικά στοιχεία από το *Λεξιλόγιο Βίων Πλουτάρχου*³³ και υπολογίστηκαν τα ποσοστά ΔΛ.

Τέλος, ως ακραία περίπτωση, εξετάστηκαν τα *Αττικά* του Πανυσανία, που δεν φημίζεται για την ποιότητα της γλώσσα του. Η ανάλυση ολόκληρου του βιβλίου έδωσε το σύνολο των λέξεων και τις ΔΛ του Πίνακα 8ε του Παραρτήματος, όπου και υπολογίστηκαν τα σχετικά ποσοστά των ΔΛ.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.2. Ποσοστά διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα στον Ηρόδοτο, Θουκυδίδη, Δημοσθένη, Πλούταρχο και Πανυσανία.

Στο Διάγραμμα 8.2 έχουν σχεδιαστεί και οι πέντε γραμμές ΓΚ. Αν και μεταξύ των κειμένων του Ηροδότου και του Πανυσανία έχουν μεσολαβήσει περίπου πέντε αιώνες, η ομοιότητα των γραμμών είναι εντυπωσιακή.

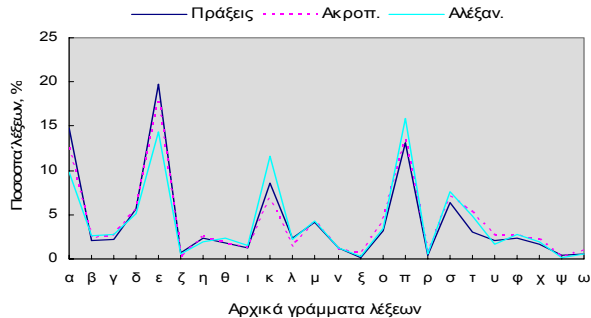
β. Κοινή και Βυζαντινή

Μετά τα προηγούμενα η έρευνα επεκτάθηκε και σε νεότερες μορφές της ελληνικής γλώσσας, την κοινή της Καινής Διαθήκης, τις *Πράξεις των Αποστόλων*, την βυζαντινή

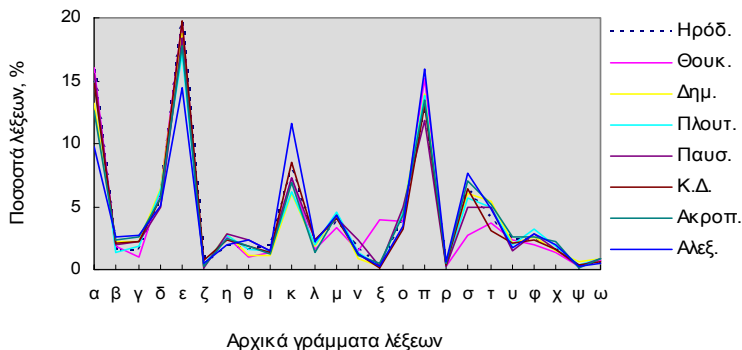
αρχαΐζουσα του λόγιου Ακροπολίτη³⁴ στην *Χρονική Συγγραφή*, και την μικτή (δημόδη και κλασική) του Ψευδοκαλλισθένη³⁵ (;) όπως διαμορφώθηκε τον 13ο αιώνα στον *Βίο Αλεξάνδρου*, δηλαδή σε τρία διαφορετικά γλωσσικά ιδιώματα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.3. Ποσοστά διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα Πράξεων (Κ.Δ.), Ακροπολίτη και Βίου Αλεξάνδρου.

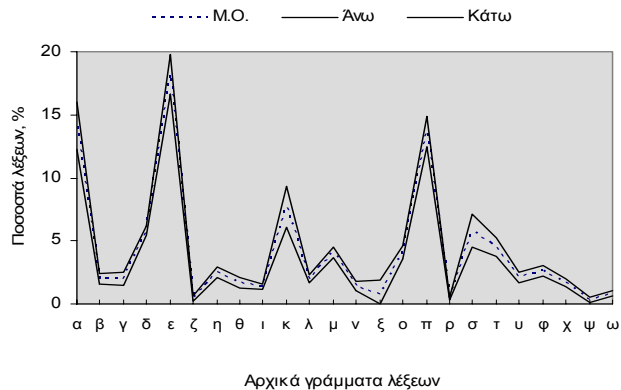
Στον Πίνακα 8η δίνονται τα σχετικά στοιχεία από τις *Πράξεις*, όπως προκύπτουν από το *Λεξιλόγιο της Καινής Διαθήκης*³⁶, στον Πίνακα 8θ τα στοιχεία για τον Ακροπολίτη όπως προέκυψαν από την ανάλυση των πρώτων 46 κεφαλαίων της *Χρονικής Συγγραφής* και στον Πίνακα 8ι τα στοιχεία από την ανάλυση ολόκληρου του κειμένου του *Βίου Αλεξάνδρου*. Στο Διάγραμμα 8.3 έχουν σχεδιαστεί οι τρεις γραμμές ΓΚ. Είναι εμφανές ότι η διαφορά μεταξύ των γραμμών είναι μικρή και περιορίζεται στα γράμματα ε, κ και μ, της ιδιομορ-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.4. Ποσοστά διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα, αρχαιοελληνικών και βυζαντινών κειμένων.

φης³⁷ γλώσσας του *Βίου Αλεξάνδρου*. Φαίνεται επίσης ότι οι τρεις γραμμές έχουν την ίδια γενική μορφή με τις προηγούμενες της αρχαίας γλώσσας, όπως άλλωστε φαίνεται και στο Διάγραμμα 8.4 με τις γραμμές ΔΛ όλων των αρχαίων και βυζαντινών κειμένων (οι διαφορές του Θουκυδίδη στα γράμματα ζ και σ σχολιάστηκαν στα προηγούμενα). Στον Πίνακα 8κ υπολογίστηκαν ο μέσος όρος των ΔΛ όλων των κειμένων, η τυπική απόκλιση και τα άνω και κάτω όρια εμπιστοσύνης 95%. Αυτά τα όρια, μαζί με τον μέσον όρο (Μ.Ο.), που είναι η αρχαιοελληνική ΓΤ, έχουν σχεδιαστεί στο Διάγραμμα 8.5

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.5. Άνω και κάτω όρια εμπιστοσύνης 95% και μέσος όρος (Μ.Ο.) ποσοστών διαφορετικών λέξεων των αρχαιοελληνικών και βυζαντινών κειμένων.

γ. Νεοελληνική

Εξετάστηκαν και εδώ, κατ' αρχάς, κείμενα εφημερίδων μεγάλης κυκλοφορίας, και συγκεκριμένα, των εφημερίδων

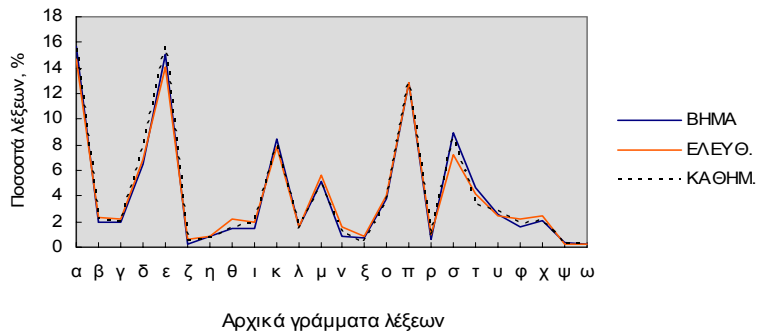
ΒΗΜΑ (12.9.04)

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ (12.2.05)

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (13.2.05)

Κάθε κείμενο σχηματίστηκε πάλι από σύνθεση άρθρων, επιφυλλίδων, σχολίων, ειδήσεων (καλλιτεχνικών, αθλητικών κ.λπ.) ακόμη και γραμμάτων αναγνωστών. Τα γλωσσικά στοιχεία του κειμένου της εφημερίδας ΒΗΜΑ δίνονται στον Πίνακα 8λ, της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ στον Πίνακα 8μ, και της εφημερίδας ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ στον Πίνακα 8ν του Παραρτήματος. Στο Διάγραμμα 8.6 έχουν σχεδιαστεί οι ΓΚ των εφη-

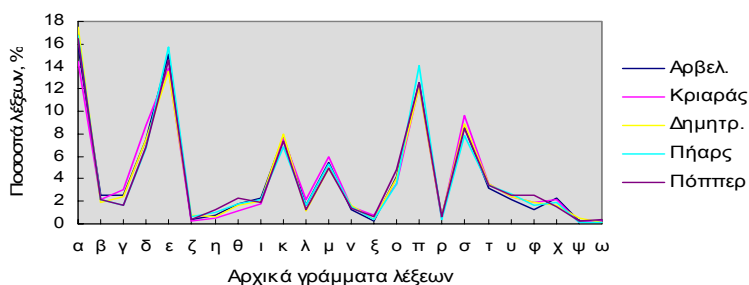
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.6. Ποσοστά διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα, των εφημερίδων

μερίδων. Κατόπιν αναζητήθηκαν κείμενα από βιβλία, με τους περιορισμούς που έχουν αναφερθεί πιο πάνω, Έτσι, εξετάστηκαν αποσπάσματα από τα ακόλουθα γνωστά βιβλία γενικότερου προβληματισμού και ενδιαφέροντος : Αρβελέρ³⁸ (2003: 149-198), Κριαράς³⁹ (2004: 13-23, 81-129), Δημητρίου⁴⁰ (2003: 31-95), Πήαρς⁴¹ (2003: 21-67), Πόππερ⁴² (1991: 275-321).

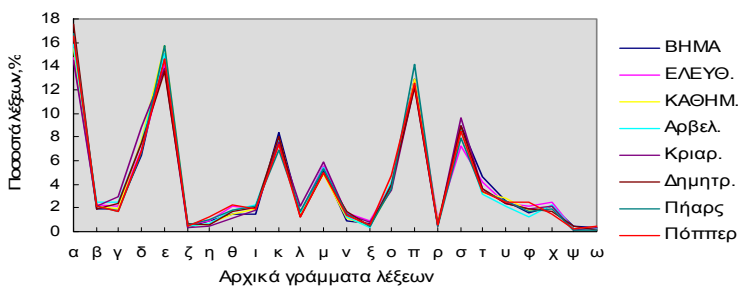
Τα στοιχεία ανάλυσης των λέξεων δίνονται στα ακόλουθους Πίνακες του Παραρτήματος. Συγκεκριμένα, του 1ου βιβλίου στον Πίνακα 8ξ, του 2ου βιβλίου στον Πίνακα 8ο, του 3ου βιβλίου στον Πίνακα 8π, του 4ου βιβλίου στον Πίνακα 8ρ και του 5ου βιβλίου στον Πίνακα 8σ.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.7. Ποσοστά διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα των βιβλίων

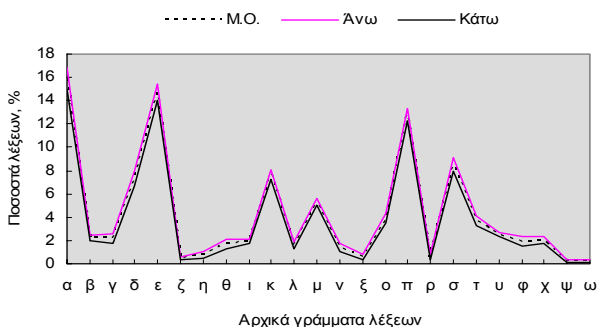
Στο Διάγραμμα 8.7 έχουν σχεδιαστεί οι ΓΚ των βιβλίων, που είναι σχεδόν όμοιες με τις αντίστοιχες των εφημερίδων του Διαγράμματος 8.6. Οι ΓΚ εφημερίδων και βιβλίων έχουν σχεδιαστεί στο Διάγραμμα 8.8. Στον Πίνακα 8τ υπολογίζονται οι μέσοι όροι, οι τυπικές

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.8. Ποσοστά διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα των νεοελληνικών κειμένων, εφημερίδων και βιβλίων.

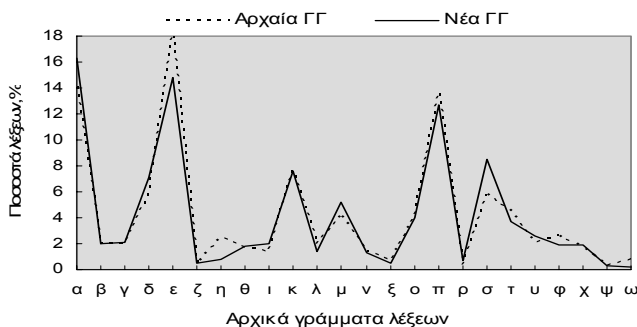
αποκλίσεις και τα άνω και κάτω όρια εμπιστοσύνης 95% των εφημερίδων και των βιβλίων. Στο Διάγραμμα 8.9 έχουν σχεδιαστεί τα όρια εμπιστοσύνης 95% και ο μέσος όρος (Μ.Ο.),

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.9. Άνω και κάτω όρια εμπιστοσύνης 95% και μέσος όρος (Μ.Ο.) ποσοστών διαφορετικών λέξεων των νεοελληνικών κειμένων.

που είναι η νεοελληνική ΓΓ. Τέλος, στο Διάγραμμα 8.10 έχουν σχεδιαστεί η αρχαιοελληνική ΓΓ του Διαγράμματος 8.5 και η νεοελληνική ΓΓ του προηγούμενου Διαγράμματος. Είναι εμφανής η, σχεδόν, ταύτιση των δύο γραμμών. Οι μικρές διαφορές στα φωνήεντα ε, η, και ω οφείλονται στις ορθογραφικές αλλαγές των ρηματικών τύπων παρατατικού και αορίστου της νεοελληνικής, όπου, α) τα ρήματα με αρχικό φθόγγο γκ, μπ, ντ, τζ, τσ –που δεν υπήρχαν στην αρχαία γλώσσα- δεν δέχονται συλλαβική αύξηση (εκτός των μπάζω, μπαίνω, μπήγω, τσουζώ), όπως επίσης δεν δέχονται συλλαβική αύξηση και άλλα ρήματα με αρχικό γράμμα σύμφωνο (γλυτώνω, ξετινάζω κ.ά.) β) σε ρήματα με αρχικό γράμμα βραχύχρονο ε και ο δεν γίνεται χρονική αύξηση, δηλαδή έκταση σε η και ω.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.10 Ποσοστά διαφορετικών λέξεων για τα αρχαιοελληνικά κείμενα (αρχαία Γραμμή Γλώσσας) και τα νεοελληνικά κείμενα (Νέα Γραμμή Γλώσσας)

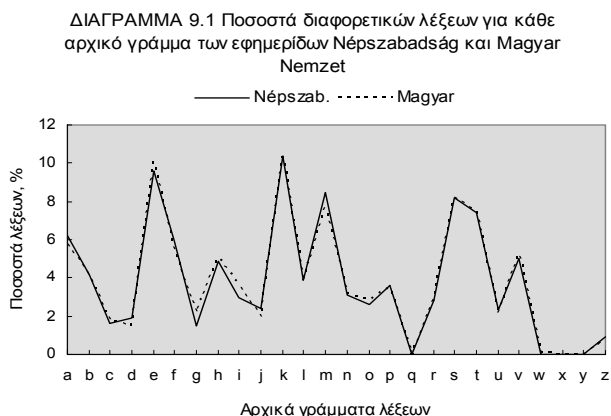

Είναι φανερό από τα προηγούμενα, ότι όσοι έχουν ως μητρική τους μια γλώσσα –ή, υιοθετούν από μικρή ηλικία μια γλώσσα ως κύρια– αναπτύσσουν ιδιαίτερη "αρθρωτική συνήθεια" (όπως λέει ο Saussure) να σχηματίζουν λέξεις με ορισμένη φθογγική έναρξη. Το πράγματι ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της ελληνικής γλώσσας είναι ότι, εκείνοι που την μιλούν, διατηρούν χιλιετίες τώρα την ίδια φθογγική αίσθηση και άρθρωση (και –σε μεγάλο βαθμό– προφορά⁴³), ως διαχρονικά χαρακτηριστικά, σαν η ίδια η γλώσσα να τους τα υποβάλλει, και σε πείσμα των, κατά καιρούς, επεμβάσεών τους στο σώμα της –βιασμών,

λένε μερικοί σήμερα-, με την σίγηση κάποιων φθόγγων, την αλλαγή προφοράς⁴⁴ λίγων άλλων, τις αλλαγές καταλήξεων, την ισοχρονισμό φωνηέντων, τα πάθη διφθόγγων⁴⁵ και συμφώνων, αργότερα την μετατροπή των αρχικών συμφωνικών συμπλεγμάτων φθ, χθ, κ.λπ. τελευταία δε, την κατάργηση των συλλαβικών και χρονικών αυξήσεων, του αναδιπλασιασμού, την αθρόα εισαγωγή ξένων λέξεων κ.λπ. Και προχωρώντας πιο πέρα, είναι αμφίβολο αν υπάρχουν άλλοι λαοί που διαβάζουν με άνεση κείμενά τους γραμμένα πριν από οχτώ αιώνες όπως συμβαίνει με τα ακριτικά τραγούδια, για να μην πάμε πίσω δέκα τρεις αιώνες με τα σκώμματα κατά Φωκά και Κωνσταντίνου Ε⁴⁶. και ακόμη πιο πίσω με λέξεις πανάρχαιες, όπως *άνεμος, θεός, μέλι, κακός, ζανθός*, κ.ά. –ανεξάρτητα από το ποια είναι η καταγωγή αυτών των λέξεων–, μια γλώσσα που διατηρείται και εξελίσσεται χιλιετίες⁴⁷ τώρα.

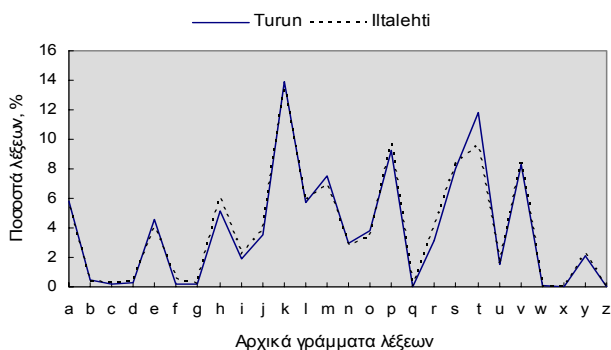
9. Άλλες γλώσσες.

Στα προηγούμενα εξετάστηκαν κείμενα γλωσσών της ινδοευρωπαϊκής οικογένειας. Έχει

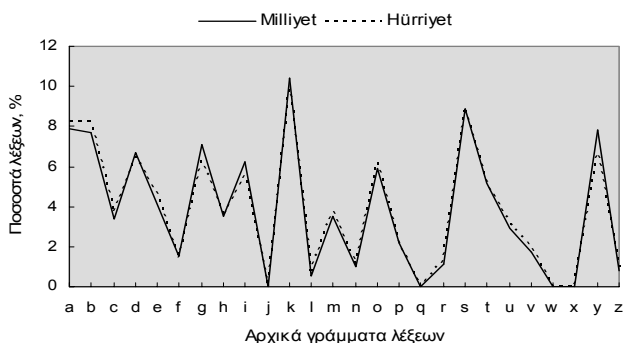
όμως ενδιαφέρον και η εξέταση της συμπεριφοράς και άλλων γλωσσών, εκτός αυτής. Σε αυτή την εργασία το θέμα απλώς ανιχνεύεται, με την ανάλυση συλλογής κειμένων από δύο ουγγρικές εφημερίδες, την Népszabadság Online (12.4.05) και την Magyar Nemzet Online, δύο φινλανδικές, την Turun Sanomat Online (4.2.05) και Ittalehti Online (13-20.4.05), και δύο τουρκικές, τις Milliyet Internet⁴⁸ (5.2.05) και Hürriyet (21.3.05), δηλαδή από τρεις γλώσσες της Ουραλοαλταϊκής οικογένειας. Στους Πίνακες 9α – 9ζ του Παραρτήματος δίνονται τα αναλυτικά στοιχεία των μετρήσεων και στα Διαγράμματα 9.1-9.3 τα ποσοστά

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9.2 Ποσοστά διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα των εφημερίδων Turun Sanomat και Italehti

διαφορετικών λέξεων. Αν δεχθούμε -κάτι που φαίνεται να συμβαίνει, έπειτα από τις προηγούμενες αναλύσεις- ότι ακόμη και ένα εκτενές κείμενο ενός βιβλίου ή μιας εφημερί-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9.3 Ποσοστά διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα των εφημερίδων Milliyet και Hürriyet

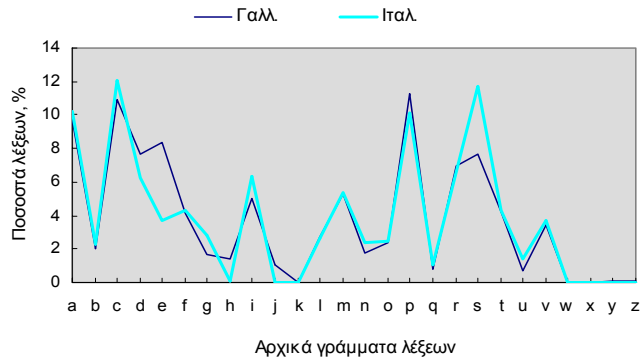
δας, δίνει, με ικανοποιητική προσέγγιση, την ΓΓ στην οποία είναι γραμμένο, τότε οι τρεις ΓΓ διαφέρουν σημαντικά από τις ΓΓ της ινδοευρωπαϊκής οικογένειας, αλλά διαφέρουν και μεταξύ τους.

ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ – ΣΧΟΛΙΑ

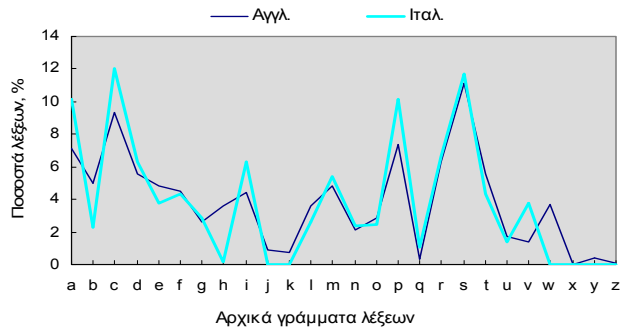
Στα Διαγράμματα 10.1 – 10.5 συγκρίνονται διαφορετικές ΓΓ, όπως προέκυψαν από τις προηγούμενες αναλύσεις. Μπορούμε να παρατηρήσουμε τα ακόλουθα.

1. Στο Διάγραμμα 10.1 φαίνεται ότι η γαλλική ΓΓ διαφέρει σημαντικά από την ιταλική ΓΓ. Το ίδιο συμβαίνει και μεταξύ της αγγλικής ΓΓ και της αντίστοιχης ιταλικής του Διαγράμματος 10.2
2. Στην περίπτωση της αγγλικής, της γαλλικής και της ελληνικής γλώσσας, υπολογίστηκαν τα 95% διαστήματα εμπιστοσύνης, που παριστάνουν ολόκληρο το διάστημα ποσοστών ΔΛ, μέσα στο οποίο μπορεί να βρεθεί οποιοδήποτε άλλο κείμενο. Ο υπολογισμός αυτός

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10.1. Σύγκριση γαλλικής Γραμμής Γλώσσας και ιταλικής Γραμμής Γλώσσας.

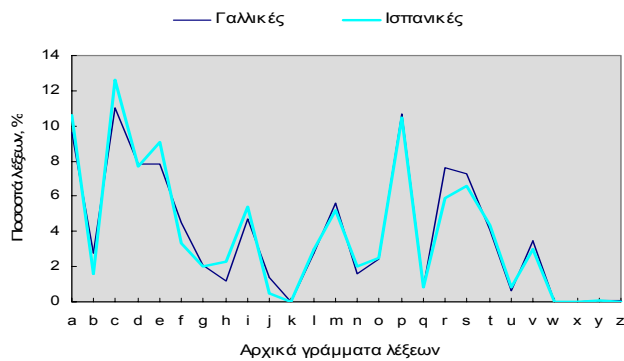

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10.2. Σύγκριση αγγλικής Γραμμής Γλώσσας και ιταλικής Γραμμής Γλώσσας.

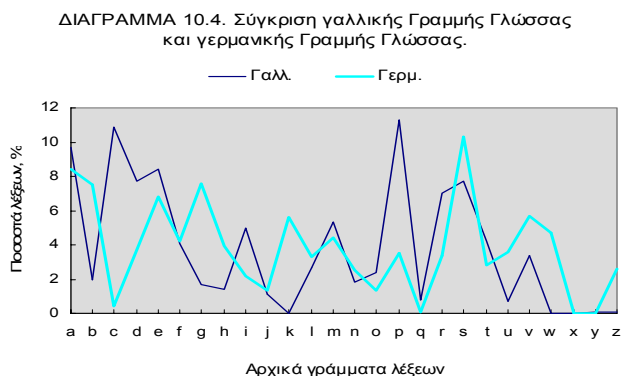
πραγματοποιήθηκε από την εξέταση έξι βιβλίων, τον ελάχιστο αριθμό ομοειδών στοιχείων που, στατιστικά, απαιτεί ο υπολογισμός διαστημάτων εμπιστοσύνης. Η ιταλική ΓΤ όμως

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10.3 Σύγκριση μέσου όρου ΓΚ γαλλικών εφημερίδων και ισπανικών εφημερίδων.

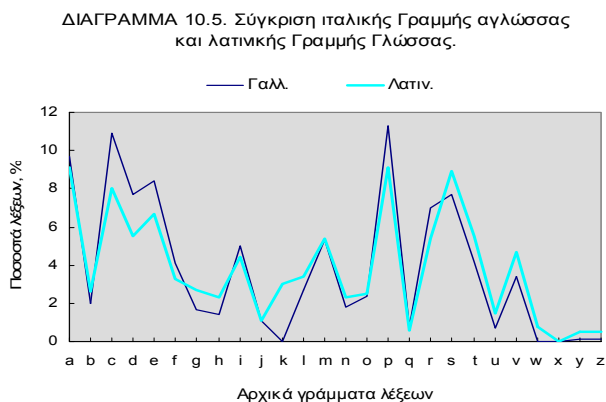

προέκυψε από την ανάλυση μόνο των τριών εφημερίδων, δηλαδή είναι διαφορετικού πιθανολογικού επιπέδου. Γι' αυτό και στο Διάγραμμα 10.3 συγκρίνεται με την ΓΚ των γαλλικών εφημερίδων μόνο, και όχι των γαλλικών εφημερίδων και βιβλίων. Είναι πάντως αξιοσημείωτο ότι οι γραμμές αυτών των δύο γλωσσών πλησιάζουν περισσότερο από οποιοσδήποτε άλλες, χωρίς όμως να μπορούν να χαρακτηριστούν "παρόμοιες" αφού στα διαστήματα *d-e*, *g-h*, *r-s* οι κλίσεις των ευθύγραμμων τμημάτων τους είναι ετερόσημες.

3. Η γερμανική ΓΓ του Διαγράμματος 10.4 φαίνεται τελείως διαφορετική, σε όλο το μήκος της, συγκρινόμενη με τις άλλες ΓΓ.

4. Η λατινική ΓΓ του Διαγράμματος 10.5 (που εδώ συγκρίνεται με την γαλλική ΓΓ) φαίνεται να απέχει σημαντικά από όλες τις ΓΓ των λατινογενών γλωσσών (ιταλικής, ισπα-

νικής και γαλλικής). Οπωσδήποτε όμως, και οι τέσσερις γλώσσες είναι "παρόμοιες" σε όλο το μήκος τους, εκτός του διαστήματος *d-e*, όπου η ιταλική ΓΓ (Διάγραμμα 10.2), σε αντίθεση με τις υπόλοιπες τρεις, έχει αρνητική κλίση.

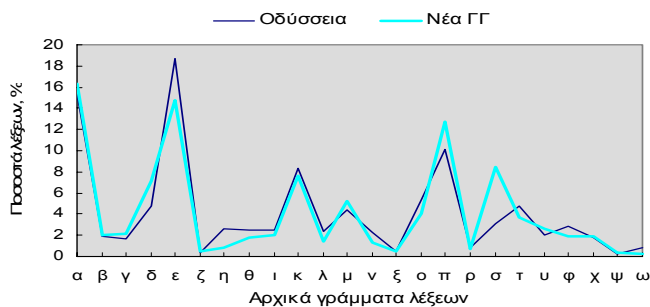

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10.6 Ποσοστά διαφορετικών λέξεων για κάθε αρχικό γράμμα Αλεξ. Ριμάδας και Οδύσσειας

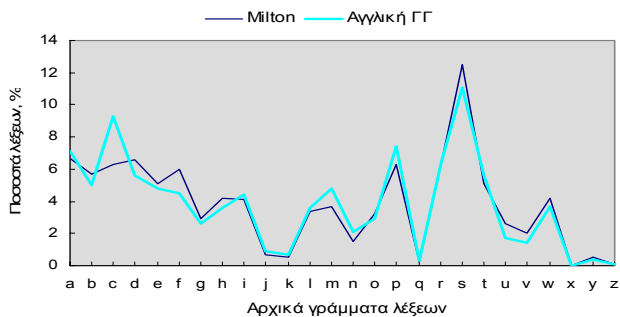
5. Σχετικό με όσα αναφέρθηκαν στο τέλος της παραγράφου 8γ και αφορούν την φθογγική διαχρονικότητα στα αρχικά των λέξεων της ελληνικής γλώσσας, είναι και το Διάγραμμα 10.6, όπου εικονίζεται η ΓΚ της Οδύσσειας⁴⁹, δηλαδή η γραμμή μιας τεχνητής γλώσσας ποιητικού κειμένου (που ακριβώς γι' αυτό το λόγο η συνεξέτασή του με τα υπόλοιπα κείμενα είχε αποκλειστεί) με την ΓΚ ενός Βυζαντινού ποιητικού πάλι κειμένου, του 15ου

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10.7 Σύγκριση νέοελληνικής Γραμμής Γλώσσας (ΓΓ) με την Γραμμή Κειμένου της Οδύσσειας.

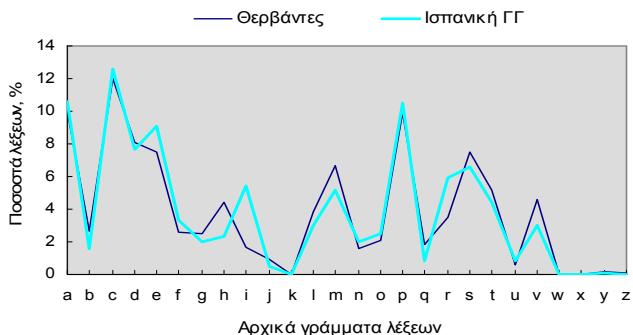
αιώνα, επικής επίσης μορφής, και μάλιστα σε ομοιοκατάληκτους στίχους, την γνωστή *Ριμάδα*⁵⁰ του Αλεξάνδρου (αναλυτικά στοιχεία των μετρήσεων δίνονται στον Πίνακα 10α του Παραρτήματος), που διηγείται την ζωή και τα κατορθώματα του Μεγάλου Αλεξάνδρου (όπως ο *Βίος Αλεξάνδρου*, που αναφέρθηκε πιο πάνω) σε μία γλώσσα ελεύθερη από κάθε περιορισμό και συνέπεια, όπου "ποιητική αδεία" λέξεις συνενώνονται και τόνοι ανεβοτεβαίνουν στις ίδιες λέξεις, ανάλογα με τις απαιτήσεις του μέτρου και της ομοιοκαταληξίας (*ὀπῶτρεχε, ὄνειρο* και *ὄνειρο, Περσίας* και *Περσᾶς* κ.ά). Οι διαφορές των ΓΚ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10.8 Σύγκριση νέας αγγλικής Γραμμής Γλώσσας με την Γραμμή Κειμένου του Milton - Paradise Lost.

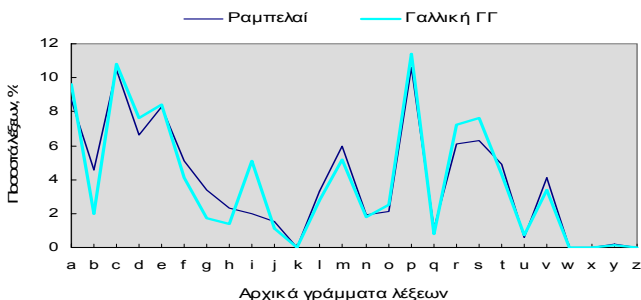
είναι μικρές, παρότι τα δύο κείμενα απέχουν 23 αιώνες. Όπως είναι επίσης σχετικά μικρή, στο Διάγραμμα 10.7, η διαφορά μεταξύ της ΓΚ της Οδύσσειας και της νεοελληνικής ΓΓ,

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10.9 Σύγκριση της ισπανικής ΓΓ με την Γραμμή Κειμένου του διηγήματος Rinconete y Cortadillo του Θερβάντες

που τις χωρίζουν τουλάχιστον 28 αιώνες. Οποσδήποτε όμως, αυτές οι διαφορές φαίνονται

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10.10 Σύγκριση της γαλλικής ΓΓ με την Γραμμή Κειμένου του Γαργαντούα του Ραμπτελαί.

ελάχιστες αν συγκριθούν με τις επόμενες, και ληφθεί υπόψη και η χρονική απόσταση μεταξύ των κειμένων: α) του Διαγράμματος 10.8, όπου εικονίζονται η σημερινή αγγλική ΓΓ και η Γραμμή Κειμένου του Χαμένου Παραδείσου⁵¹ του Μίλτονος (αναλυτικά στοιχεία

των μετρήσεων δίνονται στον Πίνακα 10β του Παραρτήματος), ενός επίσης ποιητικού κειμένου του ίδιου περίπου χαρακτήρα με την Οδύσσεια, με διαφορά ηλικίας όμως μόνο τρεισήμισι περίπου αιώνων β) του Διαγράμματος 10.9 που παρουσιάζει την σημερινή ισπανική ΓΓ με την Γραμμή Κειμένου του διηγήματος Rinconete y Cortadillo του Θερβάντες⁵² (αναλυτικά στοιχεία των μετρήσεων, στον Πίνακα 10γ του Παραρτήματος), παλαιότερου μόνο κατά περίπου τρεισήμισι αιώνες γ) του Διαγράμματος 10.10 με την σημερινή γαλλική ΓΓ και την Γραμμή Κειμένου του Γαργαντούα του Ραμπελαί⁵³ (αναλυτικά στοιχεία των μετρήσεων, στον Πίνακα 10δ του Παραρτήματος) γραμμένου πριν από περίπου εξήμισι αιώνες. Τεκμαίρεται ότι η ελληνική γλώσσα μεταβάλλεται μεν αλλά δεν εξελίσσεται. Φαίνεται πλήρως εξελιγμένη από τα πρώτα της γραπτά κείμενα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα εργασία περιορίστηκε στην έκθεση ευρημάτων και την διατύπωση αποριών και ερωτημάτων, χωρίς να υπεισέλθει σε γλωσσολογικές θεωρίες και ερμηνείες, που είναι ξένες προς τα λογοτεχνικά ενδιαφέροντα του γράφοντος και όσα σχετικά αφορούν την φύση και εξέλιξη της μητρικής του γλώσσας. Αν η έρευνα επεκτάθηκε και σε ξένες γλώσσες, αυτό έγινε για να διαπιστωθεί αν τα ευρήματα στην ελληνική γλώσσα –που προέκυψαν πρώτα- αποτελούσαν ελληνική ιδιοτυπία, ή γενικά χαρακτηριστικά όλων των γλωσσών. Φυσικά, η έρευνα δεν είναι πλήρης. Για την επιβεβαίωση της γενικής ισχύος των συμπερασμάτων της, απαιτείται η ανάλυση περισσότερων κειμένων των γλωσσών που εξετάστηκαν – εκτός της ελληνικής, της οποίας τα κείμενα που αναλύθηκαν είναι περισσότερα αυτών που παρουσιάζονται εδώ- και των μη ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, από τις οποίες δόθηκαν, ανιχνευτικά μόνο, τρία παραδείγματα της ουραλοαλταϊκής οικογένειας.

Τα ουσιαστικότερα συμπεράσματα αυτής της έρευνας είναι τα ακόλουθα.

1. Στην ίδια γλώσσα, όλα τα κείμενα, ανεξάρτητα από αντικείμενο και συγγραφέα, έχουν σχεδόν τα ίδια ποσοστά ΔΛ με το ίδιο αρχικό γράμμα. Ο μέσος όρος τους αποτελεί την "Γραμμή Γλώσσας" (ΓΓ).
2. Δύο διαφορετικές γλώσσες έχουν διαφορετικές ΓΓ. Έτσι, από την "Γραμμή Κειμένου" (ΓΚ), μπορεί να αναγνωριστεί η γλώσσα στην οποία είναι γραμμένο το κείμενο
3. Είναι χαρακτηριστικό ότι υπάρχει διαφορά ΓΓ και μεταξύ όμορων γλωσσών. Σχετικό είναι το παράδειγμα που αναφέρθηκε στην Εισαγωγή μεταξύ της γερμανικής και γαλλικής γλώσσας, όπου στην πρώτη οι ΔΛ με αρχικό γράμμα *c* είναι 0,4% και στην δεύτερη 12%.
4. Σε ήδη σχηματισμένες γλώσσες όπως οι σημερινές, η δημιουργία νέων λέξεων δεν μεταβάλλουν τις ΓΓ, όπως φάνηκε στα Διαγράμματα που εκτέθηκαν. Αυτό όμως (όπως είναι αυτονόητο) δεν συνέβαινε στις αρχές της δημιουργίας των γλωσσών, ούτε συμβαίνει σε γλώσσες που βρίσκονται ακόμη σε εξέλιξη, όπως έδειξαν τα Διαγράμματα σύγκρισης παλαιότερων και συγχρόνων μορφών της Ισπανικής, Γαλλικής και Αγγλικής. Στην ελληνική

γλώσσα, η αρχαιοελληνική ΓΓ, η βυζαντινή και η νεοελληνική σχεδόν ταυτίζονται, παρά την δημιουργία νέων λέξεων, την αντικατάσταση άλλων με νεότερες, που έχουν την ίδια σημασία⁵⁴, τις τεράστιες αλλαγές που επέφερε η νεοελληνική⁵⁵ στο κλιτικό και συντακτικό σύστημα, και τέλος, παρά την εισβολή ξένων λέξεων μετά τις πληθυσμιακές, πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές που συνέβησαν τόσους αιώνες στον ελλαδικό χώρο (από τον οποίο πέρασαν, ή και παρέμειναν για μικρά ή μεγάλα διαστήματα διαφορετικά γλωσσικά και πολιτιστικά φύλα). Που σημαίνει ότι, για τριάντα περίπου αιώνες εκείνοι που μιλούν την ελληνική γλώσσα, σε όλες της τις ιδιοματικές μορφές, εξακολουθούν να έχουν, κατά περίεργο τρόπο, την ίδια γλωσσική αίσθηση και τα ίδια φθόγγικα ανακλαστικά στην εκφώνηση του πρώτου φθόγγου, κατά τον σχηματισμό νέων λέξεων και τον μεταφθογγισμό⁵⁶ ξένων.

5. Από την άποψη που εξετάστηκε εδώ, δηλαδή τον συσχετισμό ΔΛ, δεν φαίνεται να υπάρχει διαφορά μεταξύ συνθετικών και αναλυτικών γλωσσών.

6. Οι ΓΚ των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών παρουσιάζουν σχετική ομοιότητα από το γράμμα *g* και μετά. Από τις λίγες περιπτώσεις Ουραλοαλταϊκών γλωσσών που εξετάστηκαν φαίνεται ότι, ενώ στην ίδια γλώσσα εξακολουθεί να ισχύει η ομοιομορφία των ΓΚ, μεταξύ διαφορετικών γλωσσών (τουλάχιστον αυτών που εξετάστηκαν) δεν υπάρχει καμία ομοιότητα.

Είναι θεμιτό να υποθέσουμε ότι ο άνθρωπος στο πρωτογλωσσικό του στάδιο εκφωνούσε αρχικά ήχους και μετά φθόγγους⁵⁷ για να απομακρύνει τα άγρια ζώα που τον απειλούσαν, αλλά και για τις επικλήσεις του (παρακλήσεις ή ευχαριστίες) στην ανώτερη δύναμη που αισθανόταν ότι προκαλεί τα γύρω του φυσικά φαινόμενα (κεραυνούς, σεισμούς, πλημμύρες κ.λπ.) από τα οποία και υπέφερε⁵⁸. Οι πρώτοι φθόγγοι θα ήταν μιμήσεις των ήχων του περιβάλλοντός του (ζώων και φυσικών στοιχείων). Η ανάγκη αντιμετώπισης όλων αυτών των κινδύνων τον ώθησε να πλησιάσει τον κάτοικο του διπλανού και παραδιπλανού σπηλαίου, με αποτέλεσμα τον σχηματισμό μιας πρώτης μικρής τοπικής κοινότητας. Η συνεννόηση των μελών της κοινότητας θα γινόταν με την εκφορά των κοινών φθόγγων (κοινών, γιατί γεννήθηκαν από την μίμηση των ίδιων εξωτερικών ήχων). Ο MacNeilage, παρακολουθώντας βρέφη που μεγάλωναν σε περιβάλλοντα έξι διαφορετικών γλωσσών, διαπίστωσε⁵⁹ ότι, προσπαθώντας να μιλήσουν, εκφωνούσαν τέσσερις κοινούς φθόγγους, τους οποίους και ανάγει σε "πρωτολέξεις" της αρχής του λόγου). Με την διασπορά των μικρών ομάδων σε νέους τόπους, νέα ηχητικά ακούσματα προστέθηκαν (νέων ζώων και νέων φυσικών στοιχείων, όπως ο κυματισμός της θάλασσας - που ίσως δεν υπήρχε πριν- ο θόρυβος του καταρράκτη κ.ά.) και νέοι φθόγγοι εκφωνήθηκαν, σε συνδυασμό και με την εξέλιξη των φωνητικών οργάνων⁶⁰ των μελών της κοινότητας. Στη συνέχεια, η ανάγκη γλωσσικής αντιμετώπισης των διαρκώς αυξανόμενων σχέσεων και δραστηριοτήτων είχε ως αποτέλεσμα την συμπλήρωση των αρχικών φθόγγων με άλλους (έναν ή περισσότερους, με ενθήματα και επιθήματα), καταλήγοντας στην δημιουργία λέξεων.

Είτε έτσι σχηματίστηκαν οι πρώτες λέξεις είτε διαφορετικά, οι αρχικοί τους φθόγγοι (όπως διαμορφώθηκαν μέσα σε κάθε φυλετική ομάδα) άφηναν τη σφραγίδα τους στους στην αρχή κάθε νέας λέξης που είχε κάποια συνωνυμία, ή κάποια εννοιολογική συγγένεια, ή λειτουργική σχέση. Κι ίσως γι' αυτό και σήμερα, η φωνητική έκφραση των συλλογισμών ή των διαθέσεων μας γίνεται -σχεδόν αυτόματα και ασυνείδητα- με την σύλληψη και άρθρωση πρώτα του αρχικού φθόγγου (π.χ. θέλοντας να εκφράσουμε έλλειψη ή στέρηση, η στοματική μας κοιλότητα διαμορφώνεται ενστικτωδώς προς ένα στερητικό α-), για να ακολουθήσει αμέσως η συμπλήρωση της λέξης ανάλογα με την γλωσσική σκευή του κάθενός. Ύστερα, επεμβαίνουν, φαίνεται, κάποιοι υποσυνείδητοι ηχητικοί κανόνες ανάλογοι με τις φθογγικές ιδιομορφίες κάθε γλωσσικής κοινότητας (παγιώνοντας και συντακτικά στερεότυπα όπως π.χ. *κάτω από* κ.λπ) που υπαγορεύουν διαδοχή λέξεων με ορισμένα αρχικά.

Βέβαια αυτά δεν αποτελούν τεκμηριωμένη απάντηση στα εισαγωγικά απορήματα. Είναι, απλώς, μια εκδοχή –ανάμεσα σε άλλες– με αυξημένη, ίσως, πιθανότητα να ανταποκρίνεται στην αλήθεια. Παραμένει όμως ως γεγονός το βασικό συμπέρασμα της παρούσας έρευνας, ότι διαφορετικές γλώσσες που δημιουργήθηκαν σε διαφορετικές εποχές από διαφορετικούς λαούς με διαφορετικό πολιτιστικό επίπεδο έχουν το ίδιο ποσοστό ΔΛ με το ίδιο αρχικό, πράγμα που καταδεικνύει, μεταξύ των άλλων, ότι η γλώσσα είναι βιολογικό και όχι πολιτισμικό χαρακτηριστικό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- ¹ Πρέπει να υποθέσουμε ότι η άποψη του Τσόμσκυ, περί έμφυτων συντακτικών κανόνων, δεν σχετίζεται με την θεολογική άποψη περί θείου δώρου. Αλλά τότε μπορεί κάποιος να αναρωτηθεί ποια είναι η προέλευση, μέσα στην Δαρβινική εξέλιξη, αυτών των έμφυτων συντακτικών κανόνων.
- ² Το αν η γλώσσα είναι χαρακτηριστικό βιολογικό ή πολιτισμικό συζητείται ακόμη.
- ³ Εδώ δεν πρόκειται για ονοματοποιία και άρνηση της αυθαίρετης σχέσης σημαίνοντος και σημειομένου. Η μίμηση εξωτερικών ήχων ήταν μια εκδήλωση της μιμητικής τάσης του ανθρώπου και μια προσπάθεια άσκησης της άρθρωσής του. Ειδικότερα, η μίμηση κραυγών ζώων, που ίσως συνοδευόταν από μίμηση στάσεων, κινήσεων και μορφασμών τους, αποσκοπούσε και στον εκφοβισμό τους ή και την συμφιλίωση με αυτά. Και, οπωσδήποτε, οι εξωτερικοί ήχοι, περιορισμένοι σε αριθμό, μπορεί να αποτέλεσαν τους αρχικούς φθόγγους των πρώτων λέξεων. Το υπόλοιπο των λέξεων θα συμπληρωνόταν από τον συνδυασμό και νέων ήχων-φθόγγων που δημιουργούνταν από την συμβίωση στην κοινότητα.
- ⁴ Πλήρη περιγραφή του φωνητικού μηχανισμού και της λειτουργίας του δίνει πρώτος ο Saussure στο *Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας*, Μετ. Φ. Δ. Αποστολόπουλος, Εκδόσεις Παπαζήση, 1979.
- ⁵ André Martinet *Στοιχεία Γενικής Γλωσσολογίας*, μετ. Α.Λ. Χαραλαμπόπουλου, ΑΠΘ 1987., Όπως γράφει (σελ. 18), ο ίδιος χρησιμοποιεί 34 φωνήματα, ενώ η καστιλιανή ισπανική 24 (και οι νέοι Γάλλοι 31).
- ⁶ Κατά τον Saussure (ό.π. σελ. 189) η δυσκολία δεν οφείλεται σε "ανθρωπολογική ανικανότητα αλλά σε αρθρωτικές συνήθειες", κάτι που φαίνεται λογικό εφόσον ένα παιδί που μεγαλώνει σε διαφορετικό γλωσσικό περιβάλλον, εύκολα προσαρμόζεται σε αυτό. Το επιχείρημα όμως απλώς μεταθέτει το ερώτημα στο πώς σε όμορους λαούς δημιουργούνται διαφορετικές αρθρωτικές συνήθειες. Στην προκειμένη περίπτωση, οι προπάτορες των Αθηναίων Μυκηναίοι, που διατηρούσαν τους χειλοϋπερωικούς φθόγγους *qa, qe, [kwa], [kqe]*, θα μπορούσαν άνετα να προφέρουν τη λέξη
- ⁷ Δες τους Πίνακες του Παραρτήματος
- ⁸ Σύμφωνα με την ιστορική τους ορθογραφία.
- ⁹ James Gleike, *Chaos*, Penguin Books, 1988.
- ¹⁰ Anthony Burgess, *A Mouthful of Air*, William Morrow and Company, N.Y. 1993.
- ¹¹ Henry Bergson, *The Creative Mind*, The Wisdom Library, Tans. Mabelle L. Andison, 1946.
- ¹² Karl Popper, *The Open Society and its Enemies*, Vol. One, Routledge, 2003.
- ¹³ Mark C. Bartusis, *The Late Byzantine Army*, University Of Pennsylvania Press, 1997.
- ¹⁴ T.S.Eliot, *Selected Prose*, Faber and Faber, 1975.
- ¹⁵ Οι στατιστικοί υπολογισμοί (της τυπικής απόκλισης και των ορίων εμπιστοσύνης) έγιναν με τους μαθηματικούς τύπους που αφορούν εξέταση μέρους του πληθυσμού.
- ¹⁶ Clément d'Alexandrie, *Les Stromates, Stromate V*, Μετ. Pierre Voulet, Les Éditions du Serf, 1981.
- ¹⁷ Denis Diderot, *Lettre sur les aveugle à l'usage de ceux qui voient*, Gallimar, 1951.
- ¹⁸ Jean-Paul Sartre, *Qu'est-ce que la littérature?*, Gallimar, 1948
- ¹⁹ Jean-François Lyotard, *La conditions postmoderne*, Les Éditions de minuit, 1979.
- ²⁰ Michel Foucault, *Histoire de la sexualité III*, Gallimar, 1984.
- ²¹ Cornelius Castoriadis, *Le monde morcelé*, Édition du Seuil, 1990.
- ²² ό. π. σελ 30 ("τα έργα του Κικέρωνα και του Alfred που μας παραδόθηκαν αποτελούν ένα σύνολο αυστηρά καθορισμένο που μπορεί εύκολα να υποβληθεί σε στατιστική επεξεργασία, πράγμα που επιτρέπει τη συναγωγή ακριβών συμπερασμάτων. Χωρίς αμφιβολία, τα έργα μιας ορισμένης περιόδου δίνουν αναγκαστικά μίαν απλή μόνον ιδέα της γλώσσας που

- αντιπροσωπεύουν. Αν όμως οποιοδήποτε άλλο πλησίασμα αυτής της γλώσσας είναι αδύνατο, μπορούμε χωρίς τύψεις να θεωρήσουμε αυτές τις πηγές ως πλήρως αντιπροσωπευτικές").
- ²³ Κικέρων, *De Officiis*, Harvard University Press, 2001.
- ²⁴ Σαλλούστιος, *Bellum Catilinae* και *Bellum Jugurthinum*, Harvard University Press, 1975.
- ²⁵ Λίβιος Τίτος, *History of Rome*, Vol. III, Harvard University Press, 1996.
- ²⁶ Κουντιλιανός, *Institutio Oratoria*, Harvard University Press, 2001.
- ²⁷ Τάκτος, *Histories*, Harvard University Press Vol. III, 1998.
- ²⁸ Σουητώνιος, *Lives of the Caesars*, Harvard University Press Vol I, 1998.
- ²⁹ Τάκης Κουφόπουλος, *ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΗΡΩΔΟΤΟΥ*, Αθήνα 2001
- ³⁰ Με τους θαυμάσιους νεολογισμούς του, όπως αγωνισμός (7.70.3), ακραιφνής (1.19.1), τολμητής (1.70.3) κ.ά. και την έκφραση αφηρημένων ουσιαστικών με ουδέτερα επιθέτων (τό λυπηρόν 2.38.1) κ.ά.
- ³¹ Τάκης Κουφόπουλος, *ΛΕΞΙΛΟΓΟ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ*, Αθήνα, 2002
- ³² Τα πλατωνικά έργα δεν εξετάστηκαν, γιατί στην πλειονότητά τους, είναι σε διαλογική μορφή.
- ³³ Τάκης Κουφόπουλος *ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΒΙΩΝ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ*, Αθήνα, 2004
- ³⁴ Γεώργιος Ακροπολίτης, *Χρονική Συγγραφή*, Έκδοση Κανάκης 2003
- ³⁵ Ανώνυμος (Ψευδοκαλλισθένης), *Βίος Αλεξάνδρου*, Έκδοση ΣΙΚΥΩΝΙΟΣ, 1990
- ³⁶ Τάκης Κουφόπουλος, *ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ*, Αθήνα, 1995
- ³⁷ Hans-George Beck, *Ιστορία της Βυζαντινής Δημόδους Λογοτεχνίας*, Μετ. Νίκη Eideneier σελ. 215, MIET, 1988
- ³⁸ Ελένη Αρβελέρ , Aymard Maurice, *Οι Ευρωπαίοι*, Τόμ. Α, Μετ. Πάρις Μπουρλάκης, Εκδ. Σαββάλα 2003.
- ³⁹ Εμμανουήλ Κριαράς , *Ανιχνεύσεις*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 2004.
- ⁴⁰ Σωτήρης Δημητρίου , *Μορφές Βίας*, Έκδ. Σαββάλας 2003.
- ⁴¹ Έντουιν Πήαρς , *Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1204*, Μετ. Ιωσήφ Κασσεσιάν - Χριστίνα Κασσεσιάν, Εκδ. Στοχαστής 2003.
- ⁴² Καρλ Πόππερ , *Η άνοιχτή κοινωνία και οί έχθροί της*, Μετ. Είρήνη Παπαδάκη, Έκδ. Δωδώνη Τόμ I, 1991 .
- ⁴³ Ας μην ξεχνάμε ότι σχηματίζει κάποιος μια νέα λέξη προφέροντάς την, έστω και νοητικά. Δηλαδή η "προφορά" είναι απόλυτα συνυφασμένη με την φθογγική σύσταση της λέξης. Αν λοιπόν οι αρχαιοελληνική και η νεοελληνική ΓΓ είναι όμοιες, θα πρέπει και η προφορά τους να είναι όμοια. Ο Martinet γράφει στα *Στοιχεία Γενικής Γλωσσολογίας* (ό.π.): "η γαλλική διακρίνει ένα *i* και ένα *e*, η αγγλική διακρίνει τρεις φωνητικούς τύπους που εμφανίζονται αντίστοιχα στις λέξεις *beat*, *bit*, και *bait* και οι οποίοι είναι αδύνατο να ενταχθούν στα *i* και *e* της γαλλικής." Που σημαίνει ότι ένας Γάλλος δεν θα μπορούσε ποτέ να δημιουργήσει τη λέξη *beat* αφού δεν ήταν ικανός να την προφέρει. Δες και Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, λήμμα "προφορά".
- ⁴⁴ Το β [b], το γ [g], το δ [d], το η [ee] κ.λπ.
- ⁴⁵ Γ. Μπαμπινιώτης, *Συνοπτική Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα 1986, Σελ. 122
- ⁴⁶ Η - G , Beck, *Ιστορία της Βυζαντινής δημόδους λογοτεχνίας*, MIET, Σελ. 65 ('Η Γηραγάθη έγήρασεν/σὺ δε ταύτην άνενέωσας).
- ⁴⁷ Δες και Ι. Προμπονάς, *Η καταγωγή της ελληνικής γλώσσας*, Περιοδικό Άρδην, Ιαν-Μαρτ. 2005.
- ⁴⁸ Οι ουγγρικές εφημερίδες, οι φινλαδικές και η τουρκική Milliyet αναλύθηκαν από την ηλεκτρονική τους έκδοση στο Internet.
- ⁴⁹ Τάκης Κουφόπουλος, *Ομηρικό Λεξιλόγιο*, Αθήνα 2000. Τα αναλυτικά στοιχεία της *Οδύσσειας*, δίνονται στον Πίνακα 10ε του Παραρτήματος.
- ⁵⁰ David Holton, *Δίγησης τοῦ Ἀλεξάνδρου*, (Στίχ. 1-2083), ΑΠΘ "Βυζαντινή και Νεοελληνική Βιβλιοθήκη", Έκδ. MIET, 2002

- ⁵¹ John Milton, *The Complete English Poems*, Washington Square Press, 1964. Από το *Paradise Lost* αναλύθηκαν τα Βιβλία I, II και μέρος του III (Σελ. 88-149)
- ⁵² Miguel de Cervantes, *Novelas ejemplares*, Catedra 1980
- ⁵³ François Rabelais, *Gargantua*, Association de Bibliophiles Universel, 1993
- ⁵⁴ Δανείζομαι από τον Saussure την λέξη *γαλόφος*, που ήδη τον 12ο αιώνα έχει γίνει *άνδρα-δέλφη* και σήμερα *κουριάδα*.
- ⁵⁵ Με την κατάργηση της δοτικής, -που αποδίδεται τώρα με αιτιατική- τις ομοιοκατάληκτες ονομαστική, αιτιατική και κλητική πολλών θηλυκών (όπως η *πόλη*), την βαθμιαία εγκατάλειψη της γενικής (αντί *ευχή τού πατέρα σου* λέγεται *ευχή από τον πατέρα σου*) δεν υποβιβάστηκε η ποιότητα των κειμένων.
- ⁵⁶ Π.χ το *ντρίπλα* (από το αγγλ. Dribble), γίνεται *τρίπλα* πλησιάζοντας το οικείο *τριπλός*, κι ας μην έχει σχέση μαζί του, ο *μπάγκος* (banco) γίνεται *πάγκος* κ.ά.
- ⁵⁷ Τάκης Κουφόπουλος, *Γλώσσα και Γραφή* (Κεφάλαιο *Σημειώσεις για τη Γλώσσα*), Αθήνα 2001
- ⁵⁸ Για την γέννηση της γλώσσας δεξ και βιβλιογραφία Γ. Μπαμπινιώτη, *Θεωρητική Γλωσσολογία*, 1980 Κεφ. 4.4.2. Merrit Ruhlin *The Origin of Language*, John Wiley & Sons, 1994, Α.-Φ. Χριστίδη *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 2004.
- ⁵⁹ P.F. MacNeilage, B.L. Davis, *On the Origin of Internal Structure of Word Forms*, Science, 2000, **288**, 527-531
- ⁶⁰ Λένε ότι ο λάρυγγας του Νεάντερταλ δεν ήταν ικανός να εκφωνήσει όλα τα σημερινά φωνήεντα.

